

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA

Institutul de Studii Doctorale
Facultatea de Istorie
Școala Doctorală Istorie. Civilizație. Cultură

**ISTORIE, CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE
ÎN ZONA VĂILOR ȚIBLEȘULUI
(REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT)**

Coordonator:

Prof. Univ. Dr. Ioan Bolovan

Doctorand:

Marius Dan Drăgoi

Cluj-Napoca

2014

I. CUPRINS TEZĂ DE DOCTORAT:

INTRODUCERE

I. ISTORIE, CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE PE VĂILE ȚIBLEȘULUI

- I.1 Repere istorice
- I.2 Biserici și spiritualitate pe Văile Țibleșului
 - I.2.1 Jertfa martirilor nășăudeni
 - I.2.2. Străvechile biserici de la poalele Țibleșului

II. POPULAȚIA LOCALITĂȚILOR DE PE VĂILE ȚIBLEȘULUI ÎN EPOCILE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

- II.1. Considerații generale
- II.2. Dinamica populației în secolele XIX-XX
- II.3. Structura etnică a populației de pe Văile Țibleșului în secolele XIX-XX
- II.4. Structura confesională a populației de pe Văile Țibleșului în secolele XIX-XX
- II.5. Structura pe sexe a populației de pe Văile Țibleșului în secolele XIX-XX
- II.6. Structura pe stare civilă a populației de pe Văile Țibleșului în secolele XIX-XX
- II.7. Structura socio-profesională a populației de pe Văile Țibleșului în secolele XIX-XX

III. LOCUIRE, CASĂ ȘI PORT ÎN SATELE DE PE VĂILE ȚIBLEȘULUI

- III.1. Locuirea
- III.2. Casa și interiorul de sărbătoare
- III.3. Portul
 - III.3.1. Structura costumului tradițional din zona Văilor Țibleșului
 - III.3.2. Prelucrarea materiei prime, pentru confecționarea îmbrăcăminții
 - III.3.3. Prelucrarea lânii
 - III.3.4. Costumul tradițional femeesc
 - III.3.5. Costumul tradițional bărbătesc
 - III.3.6. Semnificații sociale și rituale ale gătelii capului

IV. RITURILE DIN CALENDARUL TRADIȚIONAL

- IV. 1. Sărbătorile de iarnă
 - IV. 1. 1. Sânt Nicoară sau Moș Nicolae (6 decembrie)
 - IV. 1. 2. Ana (9 decembrie)
 - IV. 1. 3. Ignatul (20 decembrie)
 - IV. 1. 4. Crăciunul (25 decembrie)
 - IV.1. 5. Sfântul Vasile, Anul Nou (1 ianuarie)
 - IV. 1. 6. Boboteaza (6 ianuarie)
 - IV. 1. 7. Stretenia (2 februarie)
 - IV. 1. 8. Sânt Petru de iarnă (16 ianuarie)
 - IV. 1. 9. Sfântul Haralambie (10 februarie)
- IV. 2. Sărbătorile de primăvară
 - IV. 2. 1. Capul Primăverii (24 februarie)
 - IV. 2. 2. Sâmbăta pierduților de la lăsatul secului pentru Postul Mare
 - IV. 2. 3. Lăsatul secului pentru Postul Mare
 - IV. 2. 4. Miercurea întâi și miercurea la mijlocul Postului Mare

- IV. 2. 5. Baba Docea, Odocea, Hojdocea, (1 martie)
- IV. 2. 6. Patruzăci de Sfinți (9 martie)
- IV. 2. 7. Alexia Caldă, Alexă Caldu-omul lui Dumnezeu (17 martie)
- IV. 2. 8. Blagoveșteniile (25 martie)
- IV. 2. 9. Sângeorzul (23 aprilie)
- IV. 2. 10. Armindenul (1 mai)
- IV. 2. 11. Floriile, Duminica Stâlpărilor
- IV. 2. 12. Vinerea Seacă
- IV. 2. 13. Sfintele Paști
- IV. 2. 14. Rusaliuța (Miercurea la mijlocul perioadei între Paști și Rusalii)
- IV. 2. 15. Rusaliile
- IV. 2. 16. Miercurea după Rusalii
- IV. 3. Sărbătorile de vară
 - IV. 3. 1. Sânzienele (24 iunie)
 - IV. 3. 2. Sânt Petru de Vară (29 iunie)
 - IV. 3. 3. Sărbătorile Pârlejoase
 - IV. 3. 4. Ștefan cu fumu (2 august)
 - IV. 3. 5. Probojenia sau Probojeniile (6 august)
 - IV. 3. 6. Sfânta Marie Mare (15 august)
 - IV. 3. 7. Tăierea capului Sfântului Ioan (29 august)
- IV. 4. Sărbătorile de toamnă
 - IV. 4. 1. Sfânta Marie Mică (8 septembrie)
 - IV. 4. 2. Ziua Crucii (14 septembrie)
 - IV. 4. 3. Sfânta Vineri, Cuvioasa Paraschiva (14 octombrie)
 - IV. 4. 4. Sâmedru, Sfântul Dumitru (26 octombrie)
 - IV. 4. 5. Luminăția, ziua morților (1 noiembrie)
 - IV. 4. 6. Arhanghelii (8 noiembrie)
 - IV. 4. 7. Filipii (14-16 noiembrie)
 - IV. 4. 8. Indreiu cu lupii (30 noiembrie)
- V. RITUALURILE DIN CICLUL VIEȚII DE FAMILIE
 - V.1.1. Nașterea și copilăria
 - V.1.2. Folclorul și jocurile copilăriei
 - V.1.2.1. Cosmico-meteorologice
 - V.1.2.2. Magico-rituale
 - V.1.2.3. Viețuitoarele
 - V.1.2.4. Joaca
 - V.1.2.5. Jocuri organizate
 - V.2. Ritualurile nupțiale
 - V.2.1. Considerații generale introductive
 - V.2.2. Nunta în satul Târlișua
 - V.2.3. Nunta în satul Spermezeu
 - V.2.4. Aspecte ecoteologice și etnologice legate de Pomul Vieții
 - V.3. Rituri, gesturi și practici funerare
 - V.3.1. Apa în riturile funerare
 - V.3.2. Conotații funebre în colinde

VI. RITUALURILE AGRARE ȘI PASTORALE

- VI.1. Ieșirea cu plugul
- VI.2. Un ritual complex de Rusalii la Căianu Mic și Căianu Mare
- VI.3. Ritualul agrar al cununii la seceriș

VI.4. Măsurileșul oilor și spargerea turmei

VII. RITUALURILE DE MUNCĂ

VII.1. Șezătoarea, cadre sociale și culturale

VII.2. Clăcile

VIII. REPREZENTĂRI MITICE ÎN ZONA VĂILOR ȚIBLEȘULUI

VIII.1. Urieșii

VIII.2. Zmeii

VIII. 3. Fata Pădurii

VIII.4. Zânele

VIII.5. Vântoasele, Frumuselele sau Întruelele

VIII.6. Marțisara

VIII.7. Moroi și Pocitorii

VIII.8. Strigoii

VIII.9. Vârcolacii

VIII.10. Șolomonarii

VIII.11. Furcoii / Șpurii sau Oamenii Lupi / Câini

VIII.12. Căței Pământului

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

II. CUVINTE-CHEIE:

zona Văilor Țibleșului, cultură, spiritualitate, antropogeografie, antropologie, istorie veche, arheologie, istorie, istorie locală, etnologie, folcloristică, rituri, sărbători, țărănime, naștere, copilărie, nuntă, înmormântare, colinde, rugăciuni, icoană, iconostas, cruce, biserică, arie etnoculturală, locuire, gospodărie, construcțiile de case, interiorul casei, cimitir, port tradițional, folclor muzical, folclor poetic, rituri agrare, rituri pastorale, șezătoare, clacă, ființe mitologice.

III. REZUMAT:

Satele din zona Văilor Țibleșului beneficiază, în ultimul timp, de ceva mai multă atenție din partea cercetătorilor din diferite domenii: antropogeografie, istorie veche și arheologie, istorie, istorie locală, teologie, etnologie, folcloristică. Cu toate acestea, însă, până acum, aria etnoculturală de care ne ocupăm în lucrarea de față este mult mai puțin cunoscută în ansamblul ei decât zonele învecinate: Maramureșul istoric, de peste Munții Țibleșului, zona Țării Lăpușului, din nord-vest, zona Țării Năsăudului de la est, sau zona Dealurilor Dejului și Clujului, din sud, arii istorico-

etnografice și folclorice mult mai pregnant conturate și mai bine cunoscute în literatura de specialitate.

Atunci când, împreună cu primul îndrumător al tezei mele, dl. profesor univ. dr. Ladislau Gyémánt, m-am hotărât să abordez într-o lucrare de doctorat în domeniul istorie, trecutul istoric, cultural și spiritual al țărănimii românești din cele 30 de sate ale zonei Văilor Țibleșului, principalul argument l-a constituit tocmai această slabă cunoaștere istorică, antropologică și etnologică a zonei. Decizia mea era dublată de gândul îndatoritor față de lumea în care m-am născut și am copilărit până la plecarea mea la Seminarul Teologic „Sfântul Mitropolit Dosoftei” din Suceava, în anul 1991, la frageda vârstă de 14 ani.

În cumpănă au tras, însă, și primele mele preocupări științifice, monografia bisericii și a satului meu natal¹, cu care mi-am luat licența, în teologie, sub îndrumarea părintelui profesor univ. dr. Alexandru Moraru, în anul 2000, cercetările de completare etnologică și folcloristică a monografiei locale², care se mărginise doar la aspectele istorice și la evoluția în timp a parohiei din Spermezeu, urmate de o campanie de investigare sistematică a culturii tradiționale dintr-un număr mai mare de sate, într-o fecundă colaborare cu Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române” din Cluj-Napoca³, pentru care aduc mulțumiri domnului profesor univ. dr. Ion Cuceu, cel căruia îi datorez ideea extinderii cercetărilor asupra întregii zone.

Studiile în vederea susținerii doctoratului în teologie, finalizate în anul 2008⁴, mi-au deschis în față orizontul larg al istoriei ecleziale a satelor⁵, iar continuarea acestora prin cele patru volume de documente pe care le-am editat⁶ m-au convins, odată în plus, de însemnătatea și necesitatea unor

¹ Marius Dan Drăgoi, *Spermezeu – străvechi sat românesc de la poalele Țibleșului*. Cu o prezentare de Înaltpreasfințitul Părinte Bartolomeu Valeriu Anania, cuvânt înainte de pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru și postfață de Mircea Petean, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2001.

² Marius Dan Drăgoi, *Folclor muzical din Spermezeu. Schiță monografică*, vol. I, cu o introducere de Ion Cuceu, transcrierea melodiilor de Lucia Iștoc și Elena Hlinca Drăgan, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2005; Marius Dan Drăgoi, *Folclor poetic din Spermezeu. Texte rituale, epice, lirice et varia*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2005.

³ Un prim rezultat al extinderii investigațiilor de teren, pe lângă bogatul material donat Institutului „Arhiva de Folclor a Academiei Române” din Cluj-Napoca, îl constituie volumul masiv *Ler Sfântă Mărie – Colinde de pe Văile Țibleșului*, [semnată Macarie Marius Dan-Drăgoi], tipărită cu binecuvântarea și cuvântul Înaltpreasfințitului Părinte Bartolomeu Valeriu Anania, cu o Introducere de Ion Cuceu, transcrierea melodiilor de Lucia Iștoc, Elena Hlinca Drăgan și Anca Parasca, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005.

⁴ *Ortodocși și uniți (greco-catolici) în Transilvania (1874-1916)- convergențe și divergențe*, teză de doctorat în teologie susținută, la 2 aprilie 2008, în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, sub îndrumarea pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru.

⁵ Lucrarea a fost editată ulterior sub titlul: *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Convergențe și divergențe*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011.

⁶ Macarie Drăgoi, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Convergențe și divergențe*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011; Idem, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/1 Cazurile Apahida și Băgaciu*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013; Idem, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/2 Cazurile Rogoz și Gothatea*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013; Idem, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/3 Cazul Stârciu cu filia Pria*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013; Idem, *Ortodocși*

abordări mai complexe, de natură multi și interdisciplinară, încurajat fiind în acest sens și de conducătorul științific al acestei teze, dl. profesor univ. dr. Ioan Bolovan.

Teza noastră de doctorat reprezintă, sperăm, un demers monografic inter și multidisciplinar de actualitate asupra realității socioculturale și spirituale a satelor unei zone, văzute în evoluția ei istorică, pe baza unei documentații de bibliotecă și de arhivă, dar mai ales a materialelor etnografico-folclorice pe care le-am adunat, de-a lungul a aproape 15 ani de cercetări directe, în cele 30 de sate de pe Văile Țibleșului.

Cele două mari părți ale tezei, istorică și etnologică, în complementaritatea lor organică, oferă, credem, un tablou destul de cuprinzător și de concludent asupra trecutului și prezentului istoric, cultural și spiritual al vieții țărănimii românești din cele 30 de sate de pe Văile Țibleșului, tablou obținut greu, printr-o atentă investigare istorică, antropologică și etnologică, printr-un efort, de durată, în urma căruia am reușit să publicăm, până acum, mai multe lucrări, dar mai ales am izbutit să îmbogățim fondurile documentar-științifice ale celei de-a doua arhive-institut din Țară, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, cu câteva mii de informații etnografice, de texte folclorice, literare și muzicale, puse la îndemâna specialiștilor în vederea sintezelor etnologice naționale: *Corpusul folclorului românesc*, *Atlasul folcloric român*, *Tipologiile etnologice pe categorii*, *Enciclopedia ritualurilor tradiționale*, *Monografiile tematico-tipologice*. Am făcut această donație tot cu gândul îndatoritor la plaiurile copilăriei, la satele acestea pe care doream să le vedem prezente în lucrările de referință menționate, bine știind că altfel strădania oricărui cercetător e zadarnică.

Demersurile noastre etnografico-folcloristice de teren, în care am urmat, cum mărturisesc și în *Introducere*: modelul instituit de Ion Mușlea prin cercetările sale zonale și prin cele publicate de stipendiații *Arhivei de Folclor a Academiei Române*, n-au putut fi adâncite, așa cum ne-am fi dorit, în ultimii ani, prin absolut necesare reveniri experimentale în satele Văilor Țibleșului, datorită absenței noastre, pe lungi perioade de timp, din țară. Dar, cu toate acestea, materialele etnografice și folclorice rezultate din investigațiile noastre directe, analizate și în paginile acestei teze, alături de alte sute și sute de informații și texte inedite din *Arhiva de Folclor a Academiei Române* au schimbat „fața zonei”: în raport cu puținătatea datelor anterioare cercetărilor noastre proprii, documentația etnologică și antropologică actuală nu este *cu nimic mai puțin îndestulătoare* decât cea referitoare la Țara Lăpușului, de exemplu, sau la cealaltă zonă învecinată, a Dealurilor Dejului și Clujului, apropiindu-se bine, atât cantitativ, cât și calitativ, de uriașul fond etnologic privitor la satele din Țara Năsăudului, arie etnoculturală tot atât de studiată, de-a lungul ultimilor două secole, de români și de

străini, ca Bihorul, Oaşul, Maramureşul istoric, zona Hunedoarei, Mărginimea Sibiului, Țara Oltului, Vrancea sau Ținutul Dornelor.

Înscriindu-ne, în mod firesc, toate demersurile, sub aspect teoretico-metodologic, dar și ca practică a muncii de teren, după modele oferite de istoricii, etnologii și teologii clujeni, am beneficiat de progresele la care au ajuns aceste puternice grupări științifice în ultimii 85-90 de ani de activitate neîntreruptă, și am putut utiliza, bibliografic și ca orientare generală, prețioasele instrumente de cercetare, sintezele, bazele de date, studiile monografice și tipologice, dar și lucrări de popularizare elaborate și puse în circuit științific, cu exemplară dăruire și acuratețe, indiferent de perioadele mai mult sau mai puțin faste prin care au trecut câteva generații de studioși.

În cele două mari capitole cu caracter istoric, teza noastră a realizat o reconstituire a trecutului așezărilor mai importante și al locuitorilor acestora, majoritatea țărani iobagi, dar și grăniceri liberi, după înființarea Regimentului al II-lea de graniță, într-un proces îndelungat dar neîntrerupt de consolidare a vieții lor individuale și destinului comunităților, raportate la evoluțiile din Principatul Transilvaniei. Acțiunile modernizatoare impuse de Curtea Imperială din Viena, care au permis și românilor din zona cercetată să-și ridice frunțile și să promoveze, din sânul propriilor sate, o elită intelectuală cu vederi progresiste, emancipatoare, atașată de marea masă țărănească, ce avea să participe direct și cu entuziasm la mișcările revendicative de tip memorandist și la manifestările revoluționare din anii 1948-1949. Au apărut astfel mulți ctitori de biserici și întemeietori de școli rurale, de-a lungul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, fruntași ai căror urmași direcți sau indirecti au contribuit, apoi, știut sau neștiut, la mișcarea națională românească din timpul perioadei dualiste austro-ungare și la posibilizarea actului istoric al Marii Uniri din 1918.

Pe lângă reflectarea confruntărilor din plan socio-economic, am încercat, în primul capitol, să ne referim și la disputele ecleziale, (în subcapitolele: *Biserici și spiritualitate pe Văile Țibleșului*, *Jertfe martirilor nășăudeni* și *Străvechile biserici de la poalele Țibleșului*) adunând și interpretând, pe cât s-a putut, dovezi documentare noi, atât despre perioadele de coabitare, cât și referitoare la cele de conflict, în raporturile interconfesionale românești, în relațiile dintre cele două Biserici ale românilor, Ortodoxă și Greco-Catolică, apoi privitoare la relațiile locale ale românilor cu maghiarii și cu evreii, cu rromii din satele zonei, mărturii adunate în completarea cercetărilor noastre anterioare din lucrarea *Ordodocși și greco-catolici în Transilvania. Convergențe și divergențe (1867-1916)* și din cele patru volume de documente menționate în *Introducere*, pe care le-am editat în 2013. Am beneficiat și aici de lucrările de istorie bisericească ardeleană promovate de profesorul Nicolae Bocșan, care a ridicat în jurul domniei sale o seamă de discipoli, constant preocupați de trecutul eclezial al ardelenilor. Dar ne-am folosit și de contribuțiile de istorie a artei, datorate elevilor lui Virgil Vătășianu: ale academicianului Marius Porumb, ale profesorului Nicolae Sabău, și

ale cercetătorilor Gheorghe Mândrescu, Adriana Morar ș.a., care s-au mai ocupat sistematic de construcțiile de edificii religioase, mai ales de bisericile de lemn, și de valorile picturii religioase.

Un și mai important capitol istoric am dedicat studiului, din perspectiva demografiei istorice pe care o promovează conducătorul științific al tezei noastre, domnului profesor Ioan Bolovan, a dinamicilor populaționale înregistrate de recensămintele ce au putut fi consultate. O cunoaștere cât mai profundă și mai sistematică a efectivelor umane din cele 30 de localități cuprinse în recensăminte, în evoluția istorică „relativ omogenă”, privită mai adânc și pe „segmente temporale” oferite de intervalele dintre recensăminte, cu perioadele de expansiune a natalității, de stagnare sau de declin demografic, cu diferitele structurări după apartenența etnică, de gen și confesionale, de stare civilă, de condiție maritală și socio-profesională, ne-a ajutat să pătrundem mai în profunzimea proceselor și fenomenelor de modernizare istorico-socială, culturală și spirituală, din diferite epoci, să putem desprinde o seamă de constatări generale privind istoriile locale, de-a lungul afirmării acestora în modernitate și în contemporaneitatea istorică.

Cel de-al treilea capitol, referitor la locuire, la casă și la portul popular, l-am elaborat în spiritul orientării studiilor clujene de antropogeografie și etnografie, ilustrate în special de lucrările lui Romulus Vuia, Valer Butură, dar și ale celor cu deschidere etnolingvistică și etnoistorică pe care le datorăm lui George Giuglea, Nicolae Drăganu, I. I. Rusu și Dumitru Pop și unor discipoli târzii ai acestora. Prin raportări ale termenilor din limba populară actuală, studiați prin marile anchete dialectale inițiate în cadrul Muzeului Limbii Române din Cluj, la straturile mai profunde ale realității culturale privitoare la locuire și casă, așa cum e oglindită această realitate în mărturiile arheologice și de istorie veche și modernă, dar și în descrierile etnografice moderne de care dispunem. Bazându-ne pe materialele etnografice din zonă, adunate în anii '20 -'30 ai secolului trecut, prin cele opt chestionare lingvistice lansate de Sextil Pușcariu prin Muzeul Limbii Române, în special pe răspunsurile la chestionarele *Casa și Firul*, prelucrate parțial de Ioan Toșa, dar îndeosebi pe datele ce le-am putut extrage din recentul volum *Habitatul* (Transilvania), datorat cercetătorilor bucureșteni Alina Ioana Ciobănel și Paul Drogeanu, volum în care avem tipologizate informații din Zagra și din Căianu Mic, ne-am putut referi la principalele aspecte legate de locuire: *moșia satelor, probleme de hotărnicie și proprietate, vatra satului și locuitorii, spițele de neam, cimitirul, gospodăria și tipurile ei, casa și interiorul acesteia*. În continuarea demersului nostru ne-am ocupat de portul popular, de importanța cunoașterii lui amănunțite, ca un criteriu obiectiv, alături de locuire, gospodărie și construcțiile de case, în definirea identității culturii materiale a unei zone propriu-zise.

Un amplu capitol (IV) am consacrat studierii riturilor și ritualurilor calendaristice, apreciate și de alți specialiști ca elemente de cultură definitorii pentru „personalitatea” spirituală a

unei comunități rurale, a unor microzone sau zone, ca elemente de viață socială ce „ritmează” și dau sens „vieții cotidiene și de sărbătoare”, atât de unitară în fondul ei, dar și de specificatoare în expresia formelor culturale, de la un sat la altul și dintr-o perioadă istorică la alta. Ideile mito-religioase, credințele și reprezentările magice, practicile rituale îmbinate cu comportamente, legate de date fixe ale calendarului tradițional, sau ținând de ritualuri mobile, cu sărbătorile religioase creștine suprapuse peste altele mai vechi. Am ținut sub observație substratul agar-pastoral al multor manifestări, cu prescripții mito-religioase, magice sau comportamentale social-empirice, cu interdicții și tabu-uri de tot felul, care sunt înfățișate prin succinte descrieri și „citate” din discuțiile avute cu interlocutorii de diferite vârste, prin fragmente de text desprinse din memorate și din povestiri, într-o manifestă tendință de a lăsa, în felul acesta, sătenii să vorbească despre obiceiurile lor și să le evoce, într-un fel numai de ei cunoscut, tâlcuirile, sensurile simbolistice și mesajele culturale.

Capitolul al V-lea este dedicat celui mai important domeniu de ritologie: obiceiurile de familie. Descrierilor etnografice și textelor rituale le-am acordat și mai mult spațiu în cele trei mari subcapitole referitoare la naștere și copilărie, la ceremonialul nupțial și la riturile, gesturile și practicile funerare, iar la interpretarea etnologică am apelat în subcapitole și paragrafele dedicate substraturilor magico-rituale ale cântecelor și jocurilor copilărești, aspectelor ecoteologice legate de *Pomul Vieții*, apei în credințele și riturile funerare și, în cele din urmă, conotațiilor funebre ale unor motive de colind mai cunoscute în zonă, cu certe legături subiacente cu riturile de înmormântare.

Cel de-al șaselea capitol se consacră riturilor agrare și pastorale, practici sociale legate de cele două ocupații de bază ale ruralilor din zona Văilor Țibleșului. Este vorba de ceea ce etnografii numesc *Ieșirea cu plugul*, prin care era sărbătorită ziua în care gospodarul scotea plugul la primul arat, de obiceiul complex de Rusalii, de la Căianu Mic și Căianu Mare, studiat de Gheorghe Retegan, în care s-au contopit elemente din ritualul agrar al Sângeorzului (personajul *Pădurea*), cu cel consacrat *Boului înstruțat (împodobit)*, sau *Boului Rusaliilor*, dar mai ales de ritualul agrar al cununii de seceriș, acea ceremonie agrară, specific transilvăneană, unică pe plan european prin înrădăcinarea sa și prin forța cu care a dăinuit. Prin studierea ei încercăm să dovedim că pentru cunoașterea completă a acesteia, materialele descoperite de noi înscriem zona Văilor Țibleșului ca a patra arie etnografico-folclorică importantă după Sudul Transilvaniei, Valea Mureșului și Ținutul Năsăudului.

În capitolul dedicat *Riturilor de muncă* (cap. VII) ne-am ocupat de tipurile cunoscute de clăci și de șezătoare, așa cum se manifestă acestea în satele zonei. Sursele documentare pe care am întemeiat demersul au fost ilustrate, și în acest caz, de puținele date etnografice anterioare, începând

cu cele tipărite, cu cele găsite în răspunsurile pentru *Atlasul etnografic român*, dar în special pe cercetările noastre de teren.

Ultimul capitol din teza noastră (cap. VIII) urmărește reliefarea trăsăturilor zonale ale câtorva ființe mitologice, dominante în imaginarul colectiv, despre care aduc mărturii zecile de legende mitice, de povestiri superstițioase, memorate, pe care le-am putut înregistra. Aceste texte narrative se referă la: *Urieși, Zmei, Fata Pădurii, Zânele, Vântoasele, Frumuselele sau Întruelele, Marțisara, Moroi și Pocitorii, Strigoii, Vârcolacii, Șolomonarii, Furcoii / Șpurii sau Oamenii Lupi / Căini, Cățeii Pământului*, douăsprezece dintre creațiile demonologice cunoscute și temute în satele Văilor Țibleșului.

Cum se poate constata, această lucrare se înscrie în cea de-a doua parte, în modelele de studiere monografică zonală a culturii tradiționale oferite de seria *Monografiile Arhivei de Folclor a Academiei Române*, pe care Ion Mușlea a încercat aici la Cluj, din 1939 până în 1948, să le impună forului tutelar al institutului clujean de etnologie, drept soluții alternative la monografiile etnosociologice ale Școlii lui Dimitrie Gusti.

După modelul antropologilor și etnologilor occidentali care asumau individual un spațiu etnocultural ca teren, abordându-l, fie în vederea unei monografii, fie în vederea studierii unor aspecte sau chiar a unei singure problematice, „stipendiații” Arhivei de Folclor a Academiei Române urmăreau cunoașterea culturii materiale și spirituale (imateriale) dintr-o perspectivă holistică, pe baza unui *teren* de mai lungă durată, ce nu excludea revenirea, documentarea istorică și de bibliotecă asupra zonei, utilizarea întregului material etnografico-folcloric adunat anterior. Scopul enunțat era realizarea, după observații directe, după interviuri pe baza chestionarelor Mușlea a unor descrieri etnografice amănunțite, consemnarea tuturor informațiilor referitoare la riturile și ritualurile tradiționale, notările în jurnalele de teren a credințelor, practicilor ritual-magice, textelor narrative a materialului folcloric propriu-zis, cu datele despre informatori, folosirea aparatului de fotografiat, dar și apelul la fotografiile de familie pentru ilustrarea unor manifestări și fapte de cultură tradițională.

Documentarea istorică mult mai amănunțită, din primele două capitole, asupra zonei Văilor Țibleșului ne-a ajutat să încadrăm și să interpretăm fenomenele de cultură spirituală supuse analizelor în profunzimea și interrelaționarea lor firească, în procesualitatea și dinamica lor istorică. Anexarea corpusului propriu-zis de documente de istorie culturală, de istorie a bisericilor din zonă, cu toate aspectele lor de artă arhitecturală, iconografică etc., a tuturor informațiilor, descrierilor și textelor folclorice va tripla, probabil, numărul de pagini al lucrării noastre. Și din acest motiv am renunțat la a mai prezenta literatura populară propriu-zisă, rugăciunile populare, epica versificată,

lirica, aspectele de toponimie și onomastică, de care vom ține seamă, însă, la alcătuirea *Corpusului de documente etnografico-folclorice ale zonei Văilor Țibleșului*.

IV. BIBLIOGRAFIE

I. Documente inedite

Arhivele Naționale Ungare, Budapesta, *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750*, microfilm, document în curs de editare la Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca.

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj, Fonduri: *Familia Torma, Episcopia Greco-Catolică Gherla*.

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița Năsăud, Fond: *Vicariatul Rodnei, Oficiul parohial ortodox român Dobricel, Oficiul parohial ortodox român Negrileşti*.

Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Române a Transilvaniei, Sibiu, Fond: *Consistoriul arhidiecezan*.

Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române”, Cluj-Napoca, Fondurile muzical și auxiliar: *Culegerile lui Marius Dan Drăgoi din zona Văile Țibleșului*.

Arhiva Etnografică și de Folclor a Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca, *1927, caiet 28*.

II. Documente etnografico-folclorice obținute prin cercetări de teren în:

1. AGRIEȘ

Blai Vasile, n. 1927.

Burzo Ludovica, n. 1948

Cătuna Teofil, n. 1974

Cătuna Tereza, n. 1934

Frăsâncari Veronica, n. 1926

Gherghel Xenia, n. 1964

Horoba Maria, n. 1928

Purja Teodora, n. 1942

Rus Ana, n. 1935

Rus Ana, n. 1950

Rus Dănuț , n. 1971

Rus Ludovica, n. 1924

Rus Marta, n. 1939

Rus Valer, n. 1945.

Sâmboan Floarea, n. 1925

Sâmboan Veronica, n. 1957

Sigartău Măriuța, n. 1932

Sigartău Palaghia, n. 1925

2. AGRIEȘEL

Cocean Maria, n. 1928

3. ALUNIȘUL

Bobol Rodovica, n. 1929

Bobol Ioan, n. 1957

Bobol Floarea, n. 1961

Bobol Ioan, n. 1921
Bojor Gherasim, n. 1927
Bucilă Anchidin, n. 1948
Constantin Leontina, n. 1935
Harap Victoria, n. 1929
Ianu Macedon, n. 1932
Luca Paraschiva, n. 1910
Onișor Gavrilă, n. 1928
Onișor Victor, numit și Candrea haiducul, n. 1928
Onișor Rom, n. 1931
Onișor Grigore, n. 1933
Onișor Floarea, n. 1935
Onișor Elisabeta, n. 1938
Onișor Virginia, n. 1944
Pușcaș Dumitru, n. 1929
Vlașin Ioan, n. 1944

4. BORLEASA

Bodea Livia, n. 1967
Curtușan Maria, n. 1946
Fechete Ana, n. 1933
Marian Maria, n. 1938
Pop Raveca, n. 1973
Știr Ana, n. 1932
Vălean Ana, n. 1937
Zăgrean Irina, n. 1935

5. BREAZA

Carhaț Dumitru, n. 1922
Carhaț Lucreția, n. 1991

Cosma Ionel, n. 1944
Motogna Aurica, n. 1961
Motogna Lucreția, n. 1952
Motogna Tănase, n. 1937
Motogna Varvara, n. 1929
Păltinean Lucreția, n. 1919
Rodilă Grigore, n. 1972
Rodilă Hermina, n. 1940
Rodilă Ileana, n. 1959
Rodilă Valeria, n. 1955
Sitar Nastasia, n. 1927
Veja Lucreția, n. 1930

6. CĂIANU MARE

Ciui Ioana, n. 1930
Ciui Maria, n. 1924
Ciui Maria (a Susanei Preotesei), n. 1940
Ciui Viorel, n. 1954
Pugna Ana, n. 1929
Retegan Sofia, n. 1927
Țărmure Susana, n. 1923

CĂIANU MIC

Ciui Viorica, n. 1956
Retegan Veronica, n. 1928
Ungur Susana, n. 1932

7. CICEU-HĂȘMAȘ

Costin Lucreția, n. 1922
Ilincaș Margareta, n. 1947
Iuga Lucia, n. 1951
Moldovan Livia, n. 1951

8. CICEU-POIENI

Coptil Maria, n. 1923
Falub Lucreția, n. 1920
Jeregan Eugenia, n. 1926
Rusu Lucreția, n. 1953

9. CIREAȘI

Rus Gavrilă (a lui Palaghia de pe Dealul Cireași), n. 1940.
Nicula Vasile, n. 1918.
Man Simeon (de la Gura Ulesii), n. 1932.
Man Ludovica (a lui Simeon de la Gura Ulesii), n. 1942.
Cocean Susana (a lui Emil din Poiană), n. 1936.
Bălăjan Vasile (din Dealul Uleasii), n. 1930.
Bălăjan Alexandru (din Fundul Ulesii), n. 1928.

10. DOBRIC

Breban Maria, n. 1953
Creța Raveca, n. 1952
Gâta Ana, n. 1952
Gâta Floarea, n. 1939
Magda Măriuța, n. 1922
Pop Ana, n. 1942
Vidican Tereza, n. 1969

11. DOBRICEL

Carhaț Alexandru, n. 1935

Carhaț Ludovica, n. 1945

Nechita Ana, n. 1932

Rus Veta, n. 1917

Șimon Ioan, n. 1932

12. DUMBRĂVIȚA

Cotuțiu Floarea, n. 1934

Giurgiuca Irina, n. 1934

Haiduc Maria, n. 1931

Haiduc Raveca, n. 1929

Marc Raveca, n. 1938

Mizgan Dumitru, n. 1912

Mureșan Irina, n. 1935

Mureșan Maria, n. 1930

Retegan Elisabeta, n. 1929

Vălean Ana, n. 1934

Vălean Benedict, n. 1942

13. HĂLMĂȘĂU

Căienar Ana, n. 1924

Hales Onița, n. 1940

Șimon Ana, n. 1927

14. ILIȘUA:

Căienar Dumitru, n. 1920

Mureșan Ludor, n. 1955

Vidican Ana, n. 1951

Vidican Paraschiva, n. 1930

15. LUNCA SĂTEASCĂ:

Rus Elisabeta (a lui Grigore lui Ciprian), n. 1932.

Man Angheluța (a lui Simeon), n. 1932.

Pop Alexandru (a Diacului), n. 1923.

Pop Valentin (a Diacului), n. 1920.

Pop Ludovica (a lui Valentin a Diacului), n. 1925.

Bozga Aurel (din Luncă), n. 1941.

16. MIREȘ

Conea Dochia, n. 1934

Conea Florentina, n. 1936

Conea Raveca, n. 1941

Cosma Leontina, n. 1945

Leac Floarea, n. 1938

17. MOLIȘET

Bizo Aurica, n. 1937

Horoba Ioana, n. 1931
Mâț Lenuța, n. 1981
Mugur Ileana, n. 1954
Muti Floarea, n. 1926
Ungur Ileana, n. 1954
Ungur Lucreția, n. 1983

18. NEGRILEȘTI

Dan Constantin, n. 1942
Rus George, n. 1941
Rus Lucreția, n. 1945

19. OARZINA

Rusu Vasile (a Diacului), n. 1928.
Florea Dionisie (din Netedu), n. 1939.
Man Ana (a lui Gheorghe al Șchiopului), n. 1937.
Rus Găvrilă (din Gura Oarzenii), n. 1932.
Rus Elena (a lui Gavrilă din Gura Oarzenii), n. 1928.

20. PĂLTINEASA

Leac Ileana, n. 1920
Racolța Viorica Leontina, n. 1983

21. PERIȘOR

Bojor Florentina, n. 1921
Bojor Florentina, n. 1974

Bojor Susana, n. 1931
Brici Anișoara, n. 1978
Brici Maria, n. 1956
Brici Susana, n. 1931
Căenar Reghina (de pe Plita), n. 1931
Frăsâncari Rodovica, n. 1934.
Lupan Anica, n. 1984
Suci Maria, n. 1932
Vlașin Maria, n. 1943
Vlașin Matroana, n. 1925

22. POIENILE ZAGREI

Brici Fironia, n. 1962
Brici Gavrilă, n. 1930
Hâruiță Maria, n. 1950
Iftene Domnița, n. 1939
Iftene Măriuța, n. 1925
Ilieș Lucreția, n. 1922
Moldovan Grigore, n. 1950
Moldovan Letiția, n. 1948
Nicolae Reghina, n. 1921

23. PURCĂRETE

Boldorca Maria, n. 1933
Boldorca Traian, n. 1924
Drăgoi Ana, n. 1950
Drăgoi Constantin, n. 1948
Moldovan Ioan, n. 1931
Rodilă Domnica, n. 1951
Rodilă Margareta, n. 1951

24. RĂCĂTEȘU

Cucură Maria (a lui Niculiță), n. 1932

Bozga Maxim (din Răcăteșu Sec), n. 1935

Cocean Ana (a lui Pompeiu Gaftei), n. 1941

Rus Gavrilă (a lui Iacob), n. 1935.

25. SITA

Coptil Octavian, n. 1931

Fechete Elisabeta, n. 1984

Fechete Irina, n. 1985

Fechete Maria, n. 1984

Fechete Raveca, n. 1921

Fechete Raveca, n. 1982

Fechete Valerica, n. 1949

Fechete Gavrilă, n. 1953

Fechete Alexandru, n. 1949

Șerban Anica, n. 1926

26. SPERMEZEU

Balaș Ioan (de pe Cerci), n. 1937

Balaș Teodor (a lui Pilug de pe Colnice), n. 1951

Balaș Tereza (a lui Simeon Pilug), n. 1923

Bindea Ionuc, n. 1989

Bradea Paraschiva (a lui Ceardaș din Deal), n. 1918

Bradea Anica (a lui Șerban de pe Popoasa), n. 1928

Chira Elisabeta (de pe Coasta Gruiului), n. 1925

Chira Marina (de pe Coasta Gruiului), n. 1940

Chira Ionuț (de pe Coasta Gruului), n. 1991
Cira Raveca (de pe Valea Podului), n. 1928
Clapa Androne Maria (a lui Teodoru lui Traian), n. 1939
Clapa Elisabeta (a lui Dumitru de la Teodoru lui Traian) , n. 1945
Clapa Dumitru (a lui Teodoru lui Traian), n. 1946
Clapa Ioan (a lui Alexandru lui Piciorig), n. 1949
Clapa Alexandru (a lui Piciorig), n. 1922
Clapa Grigore (Diacul de pe Pleș), n. 1938
Cristurean Floarea (a Fătului), n. 1922
Doda Raveca (de la Podul Sănătorii), n. 1939
Deneș Mariana (a lui Alexandru lui Șandor) , n. 1976
Drăgoi Dumitru (a lui Ionucu lui Roman), n. 1992
Drăgoi Adrian (a lui Ionucu lui Roman), n. 1994
Drăgoi Valer (a lui Grigore lui Roman), n. 1931
Drăgoi Elisabeta (a lui Valeru lui Roman), n. 1942
Drăgoi Vasile (a lui Grigore lui Roman), n. 1935
Drăgoi Ana (a lui Vasîlie lui Roman), n. 1940
Drăgoi Grigore (a lui Grigore lui Roman), n. 1940
Drăgoi Tereza (a lui Grigore lui Roman), n. 1944
Drăgoi Grigore (a lui Ionu lui Grigore lui Roman), n. 1994
Drăgoi Daniela (a lui Valentin lui Valer a lui Roman), n. 1994
Florea Nastasia (de pe Cerci), n. 1925
Gherghel Ana (de pe Cheița), n. 1930
Haiduc Elisabeta (de pe Popoasa), n. 1922
Hales Macedon (a Pupezenilor de pe Colnice), n. 1941
Hognogi Raveca (din Peștera), n. 1950
Hognogi Teodor (de pe Șesuri), n. 1974
Hognogi Nastasia (a lui Consuleriu), n. 1909
Irimeș Firuca (a Buhenilor), n. 1932
Irimeș Elisabeta Paraschiva (a lui Luca), n. 1918
Irimeș Maria (a lui Poștariu de pe Valea Podului), n. 1928
Irimeș Nastasia (din Jos de Sat), n. 1926
Irimeș Palaghia (a Gavrileștilor), n. 1955
Irimeș Macedon (a lui Luca) n. 1942

Irimeș Gafta (a lui Macedonu lui Luca), n. 1947
Libotean Raveca (a lui Belciug), n. 1932
Măorean Victoria (din Dâmbul Curții), n. 1935
Măorean Elisabeta (a lui Danci), n. 1927
Moldovan Alexandru (a lui Mihăilă), n. 1942
Moldovan Doruț (a lui Mihăilă), n. 1936
Moldovan Nazarica (a lui Mihăilă), n. 1938
Mureșan Marina (a Popenilor), n. 1914
Mureșan Claudia (de pe Dâmb), n. 1983
Oprea Ileana (a lui Iustin de pe Popoasa), n. 1927
Poenar Ludovica (a lui Toma), n. 1929
Rus Ana (a lui Marcu), n. 1950
Rus Raveca (a lui Pompei), n. 1928
Rus Raveca (a lui Ionu Brigadirului), n. 1940
Rus Viorica (a lui Crăiuțu), n. 1927
Rus Viorica (nepoata lelei Viorica lui Crăiuțu) n. 1989
Rus Adriana (a Vioricăi Ionu Brigadirului), n. 1989
Rus Cristina (a Vioricăi Ionu Brigadirului), n. 1995
Șoș Paraschiva (de la Drum), n. 1938
Șoș Elisabeta (a lui Teodoru Filipenilor de pe Șes), n. 1914
Șoș Lucreția (de pe Prund), n. 1921
Șerban Nazarica (a lui Macedonu Dulariului), n. 1923
Știop Măriuța (a lui Belciug), n. 1929

27. SUPLAI

Feti Pompei, n. 1942
Găvrilaș Elisabeta, n. 1930
Macra Irina, n. 1928
Macra Victoria, n. 1948

28. ȘENDROAIA

Cristurean Doruț (de pe Valea Pipinellii), n. 1927.
Horț Dumitru (de pe Valea Ursului), n. 1913.
Mâț Alexandru (din Fundul Șendroii), n. 1936
Mâț Ana (a lui Alexandru din Fundul Șendroii), n. 1934
Mâț Nazarica (a lui Simeon din Fundul Șendroii), n. 1942
Mâț Simeon (din Fundul Șendroii), n. 1937
Mâț Vasile (necăsătorit,din Fundul Șendroii), n. 1944
Oloet Vasile (de pe Dealul Grajdău) n. 1955.
Rus Lenuța, (din Fundul Șendroii) n. 1946.
Rus Reghina (a lui Ion din Țarcuri), n. 1932.
Rus Sinefta (din Fundul Luncii Șendroii), n. 1929.

29. TÂRLIȘUA

Bolbos Ioan, n. 1953
Bolbos Pompei (a lui Pamfil), n. 1921
Bolbos Raveca (a lui Pompeiu lui Pamfil), n. 1929
Bolbos Sinefta, n. 1926
Bolbos Floarea, n. 1971
Cocean Aurora (a lui Pompei), n. 1919
Cocean Ludovica (a lui Burcuteanu), n. 1920
Cocean Virginia (a lui Pompeiu Cosmanului), n. 1940
Curtușan Alexa, n. 1921
Curtușan Viorica, n. 1923
Curtușan Ana, n. 1930
Găurean Maria (a Victoriei din Coastă), n. 1975
Găurean Victoria (din Coastă), n. 1942
Man Eugenia (a lui Maximu lui Scridon), n. 1944
Man Raveca, n. 1974
Rus Ioana (a lui Gheorghe a Floarei), n. 1938
Rus Simeon, n. 1930
Sigartău Viorica (preoteasa, soția preotului paroh Simeon), n. 1949

Vălean Marcian (de pe Izvor), n. 1929.

30. ZAGRA

Filimon Dana, n. 1978

Filimon Victoria, n. 1957

Pop Gavrilă, n. 1938

Pop Nastasia, n. 1937

Popa Floarea, n. 1941

Poptene Gavrilă, n. 1938

Roman Gavrilă, n. 1937

Tușan Ioan, n. 1939

Vușcoi Maria, n. 1945

Zinveliu Augustin, n. 1934

Zinveliu Costin, n. 1934

Zinveliu Fircu, n. 1947

Zinveliu Vasile, n. 1930

III. Volume, studii și articole

Alexandru, Tiberiu, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956.

Alexici, Gheorghe, *Texte din literatura poporană română*. Adunate de —, Editura Autorului, Budapesta, 1899.

Amzăr, C., D., *Sociologia șezătorii*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, IX, 1930, pp. 516-575.

Anania, Bartolomeu, „Statura Șaguniană” în *In memoriam: Mitropolitul Andrei Șaguna 1873-2003*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp. 7-8.

Anania, Bartolomeu, *Scrisoare adresată ministrului Mediului*, în 21 august 2006, în „Renașterea”, XVII, 2006, nr. 9 (197), sept., p. 10.

Anania, Bartolomeu, *Mesaj către pelerinii Roșiei Montane*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, nr. 2382, marți, 24 august, 2004, p. 8.

- Apolzan, Lucia, *Portul popular și industria casnică textilă din Munții Apuseni*, Institutul de științe sociale al României, București.
- Arnold van Gennep, *Riturile de trecere*, trad. Lucia Berdan și Nora Vasilescu. Studiu introductiv de Nicolae Constantinescu. Postfață de Lucia Berdan, Polirom, Iași, 1996.
- Arrizabalaga, Marie-Pierre; Bolovan, Ioan; Eppel, Marius; Kok, Jan; Nagata, Mary Louise (Coord.), *Many Paths to Happiness? Studies in Population and Family History. A Festschrift for Antoinette Fauve-Chamoux*, Editura Aksant, Amsterdam, 2010.
- Aurică, Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, Cluj, 1972.
- Bălcescu, Nicolae, *Opere*, vol. II, ediție de G. Zane și Elena G. Zane, Editura Academiei, București, 1982.
- Bârlea, Eugenia, *Perspectiva lumii rurale asupra Primului Război Mondial*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.
- Berdan, Lucia, *Fețele destinului*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași 1999.
- Bernath, Mathias, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
- Bernea, Ernest, *Nunta în Țara Oltului*, Încercare de sociologie românească, în volumul colectiv *Studii de folclor și literatură*, Editura pentru Literatură, București, 1967, pp. 51-135.
- Bernea, Ernest, *Civilizație română sătească*, Editura Vremea, București, 2006.
- Bines, Carol, *Din istoria imigrărilor în Israel. 1882-1995*, București, Editura Hasefar, 1998.
- Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974.
- Boca, Pompei, Ion Moldovan, *Populația județului Bistrița-Năsăud între anii 1870-1970*, în „File de Istorie”, 1974, 3, pp. 286-323.
- Bocșan, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Editura Facla, Timișoara, 1986.
- Bocșan, Nicolae, „Ideologia politică a Memorandului”, în vol. *Memorandul 1892-1894. Ideologie și acțiune politică românească*, București, 1992.
- Bocșan, Nicolae, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat (secolul al XIX-lea)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997.
- Bocșan, Nicolae, Valeriu Leu, Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circularele școlare bănățene, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.

Bocșan, Nicolae, „Ortodocși și uniți în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în vol. *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 597-613.

Bocșe, Maria, Ligia Mihaiu, *Colinde străvechi de pe Valea Someșului. Secolul XX*, Cluj-Napoca, 2005.

Bocșe, Maria, *Obiceiuri tradiționale românești din Transilvania. Sărbători, credințe, rituri, mituri*, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, Cluj-Napoca, 2007.

Bocșe, Maria, Marius Dan Drăgoi, *Portul tradițional din subzona Țibleșului*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 2005, pp. 15-41.

Bolovan, Ioan, *Evoluția demografică a zonei Lechința între revoluția pașoptistă și primul război mondial*, în „Revista Bistriței”, 7, 1993, pp. 179-194.

Bolovan, Ioan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Editura Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2000.

Bolovan, Ioan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean. Contribuții istorice și demografice*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2003.

Bolovan, Sorina Paula, Ioan Bolovan, *Transylvania in the Modern Era. Demographic Aspects*, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2003.

Bolovan, Ioan, Sorina Bolovan, *Evreii din Transilvania între 1870-1930. Contribuții demografice*, în „Anuarul Institutului de Istorie George Bariț”, Cluj-Napoca, XLIV, 2005, pp. 539-550.

Bolovan, Ioan, Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, Editura Enciclopedică, 2006.

Bolovan, Ioan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Elena Holom, (ed.), *Legislația ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009.

Bolovan, Ioan, Sorina Bolovan, „Dialog epistolar și probleme familiale la românii din Transilvania în perioada Primului Război Mondial”, în vol. *Fascinația trecutului. Omagiu istoricului Simion Retegan la împlinirea vârstei de 75 de ani*, coord. Daniela Deteșan, Mirela Popa-Andrei, Mádly Loránd, Editura Mega – Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014.

- Bot, Nicolae, *Cântecele cununii* (Texte poetice alese), Editura Minerva, București, 1989.
- Bot, Nicolae, *Studii de etnologie*, volum îngrijit de Ioana Bot și Ileana Benga, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008.
- Bozac, Ileana, Pavel Teodor, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2006.
- Brăiloiu, Constantin, *Cununa în satul Șanț*, în „Sociologie Românească”, I (1936), nr. 2, pp. 11-21.
- Burgio, Alfonso, *Dizionario delle superstizioni*, Roma, 1978.
- Buta, Ioan Simion, Florentin Moldovan, *Preasfințitul Părinte Episcop Macarie pe meleagurile sale natale de la poalele Munților Țibleș*, în „Candela Nordului”, an IV, nr. 4, Stockholm, 2011, pp. 102-119.
- Butură, Valer, *Credințe în legătură cu cultura grâului la Românii din Transilvania*, în „Sociologie Românească”, II (1937), nr. 7-8, pp. 358-362.
- Câmpeanu, Remus, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- Chirilă, Ioan, „Elemente structurale ale proiectului educațional al mitropolitului Andrei Șaguna (Contextualizare europeană)”, în *In memoriam: Mitropolitul Andrei Șaguna 1873-2003*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.
- Ciobotariu, H. Ioan, *Marea trecere. Reper etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, Editura „Grai și suflet. Cultura Națională”, București, 1999.
- Ciobotariu, H. Ioan, *Catolicii din Moldova. Universul Culturii populare*, Editura Presa Bună, Iași, 2002.
- Ciobotariu, Silvia, *Obiceiuri nupțiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
- Clément, Olivier, *Adevăr și libertate. Ortodoxia în contemporaneitate. Convorbiri cu Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I*, în românește de Mihai Maci, Editura Deisis, Sibiu, 1997.
- Cocean, Pompei, *Morfologia Munților Țibleș*, Lucrare de diplomă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1973.
- Cocișiu, Ilarion, *Cântece de seceriș*, în „Studii și Comunicări” IV (1982), pp. 21-79.
- Comișel, Emilia, *Antologie folclorică din Ținutul Pădurenilor (Hunedoara)*, Editura Muzicală, București, 1959 și 1964.
- Comișel, Emilia, *Folclorul copiilor*, Editura Muzicală, 1982.

- Constantinescu, Nicolae, *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, Editura Minerva, București, 2000.
- Cristescu-Golopenița, Ștefania, *Chestionar pentru studiul credințelor, practicilor și agenților magici în satul românesc*, în „Sociologia Românească”, I (1936), nr. 4, pp. 36-38.
- Cristescu-Golopenița, Ștefania, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș* (Făgăraș), București, 1940.
- Cristescu-Golopenița, Ștefania, *Drăguș. Un sat din Țara Oltului (Făgăraș)*, Manifestări spirituale. Credințe și rituri magice, Institutul de Științe Sociale, București, 1944.
- Cristian, Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Csucsuj, Istvan, *Istoria pădurilor din Transilvania între 1848-1918*, Cluj-Napoca, 1998.
- Cuceu, Ion, Maria Cuceu, Ion Șeuleanu, Eugenia Bârlea, (ed.), *Cântecul de cătănie*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- Cuceu, Ion, Maria Cuceu, Anamaria Lisovschi, Ion Șeuleanu, *Riturile de nuntă în Transilvania. Cântecul ritual de nuntă în Bihor*, I, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2005.
- Cuceu, Maria, *Ritualul agrar al cununii la seceriș*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.
- Cuisenier, Jean, *Memoria Carpaților. România milenară, o privire interioară*, Cluj-Napoca, 2002.
- Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate*, Editura Basilica, București, 2009.
- Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Libertate pentru comuniune. Lucrarea Bisericii în societate*, Editura Basilica, București, 2010.
- Dărăban, Dorin, *Acțiunea și cauzele deportării etnicilor germani din România*, în „Sargetia”, 1995/1996, 26, nr. 2, pp. 629-639.
- Deletant, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc (1948-1965)*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- Drăgoi, Marius Dan, *Spermezeu-străvechi sat românesc de la poalele Țibleșului. Monografie istorică*, cu o prezentare de Înaltpreasfințitul Părinte Bartolomeu Valeriu

Anania. Cuvânt înainte de pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru și Postfață de Mircea Petean, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2001.

Drăgoi, Marius Dan, *Folclor muzical din Spermezeu. Schiță monografică*, cu o introducere de Ion Cuceu, transcrierea melodiilor Lucia Iștoc și Elena Hlinca Drăgan, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2005;

Drăgoi, Marius Dan, *Folclor poetic din Spermezeu. Texte rituale, epice, lirice et varia*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005.

Drăgoi, Marius Dan, *Ler Sfântă Mărie. Colinde de pe văile Țibleșului*, carte tipărită cu binecuvântarea și cuvântul Înaltpreasfințitului Părinte Bartolomeu Valeriu Anania, cu o introducere de Ion Cuceu, transcrierea melodiilor Lucia Iștoc, Elena Hlinca Drăgan și Anca Parasca, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005.

Drăgoi, Macarie, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Convergențe și divergențe*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011.

Drăgoi, Macarie, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/1 Cazurile Apahida și Băgaciu*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.

Drăgoi, Macarie, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/2 Cazurile Rogoz și Gothatea*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.

Drăgoi, Macarie, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/3 Cazul Stârciu cu filia Pria*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.

Drăgoi, Macarie, *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916). Contribuții documentare. Schimbarea identității confesionale. I/4 Cazul Săcel cu filia Dragomirești*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.

Drăgoi, Marius Dan, *Ceremonialul înmomântării din Spermezeu*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 2001, pp. 405-426.

Drăgoi, Marius Dan, *Rapsozi populari. Victoria Măerean, Surorile lui Belgiug: Măriuța Știop și Raveca Libotean, Frații Valer și Vasile Drăgoi*, „Zestrea”, Bistrița, nr.1 (8,9), 2001, pp. 9-11.

Drăgoi, Marius Dan, *Rapsozi populari*, „Zestrea”, Bistrița, nr.2 (10), 2001, pp. 9-11.

Drăgoi, Marius Dan, *Tradiționalitate și repertoriu în jocurile de copii din Spermezeu*, în „Satul tradițional de ieri, de azi și de mâine. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 2002, pp. 579-621.

Drăgoi, Marius Dan, Teodora Roșca, *Râul de apă și râul de foc*, în „Satul tradițional de ieri, de azi și de mâine. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 2002, pp. 495-502.

Drăgoi, Marius Dan, *Sărbătorile de iarnă în tradiția satului Spermezeu (Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza)*, în „Almanahul Societății cultural-științifice «Virtus Romana Rediviva »”, Cluj-Napoca, 2001/2002, pp. 102-109.

Drăgoi, Marius Dan, *Sărbătorile anului în tradiția satului Agrieș, zona Năsăud*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” II (2002), Iași, pp. 67-93.

Drăgoi, Marius Dan, *Ciclul calendaristic în satul Alunișul (Găureni), zona Năsăud*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 2003, pp. 317-341.

Drăgoi, Marius Dan, *Ritualul nunții în satul Spermezeu*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VIII (2003), Bistrița, pp. 145-193.

Drăgoi, Marius Dan, *Ritualuri funebre la Târlișua*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” III (2003), Iași, pp.159-176.

Drăgoi, Marius Dan, Teodora Roșca, *Pâinea liturgică și pâinea consacrată în ritualuri nord-transilvănene*, în „Tibiscum”, 2003, Caransebeș, pp. 87-101.

Drăgoi, Marius Dan, *Lelea Măriuță Mureșan a Popenilor din Spermezeu, una dintre puținele care mai cântă „cu noduri”*, „Revista ilustrată”, serie nouă, anul I, nr.1, Bistrița, 2004, p. 111.

Drăgoi, Marius Dan, *Versurile lui Vian din Deal în memoria colectivă a sătenilor din Spermezeu*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. IX (2004), Bistrița, pp. 153-161.

Drăgoi, Marius Dan, *Credințe și rituri în ciclul sărbătorilor calendaristice la Spermezeu*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 2004, pp. 375-401.

Drăgoi, Marius Dan, *Ritualul nupțial la Târlișua*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” IV (2004), Iași, pp. 185-208.

Drăgoi, Marius Dan, *Cununa secerișului la Spermezeu* în „Discobolul” nr. 100-102, apr.-iun., 2006, Alba-Iulia, pp. 277-292.

Drăgoi, Marius Dan, *Șezătoarea la Spermezeu*, în: „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” V, 2005, Iași, pp. 167-190.

Drăgoi, Marius Dan, *Practici rituale la sărbătorile de peste an în satul Târlișua* în „Studii și comunicări de etnologie”, tomul XIX, 2005, Sibiu, pp. 63-68.

Drăgoi, Macarie, *Doi Sfinți odrăsliți în ținutul Bistriței și Năsăudului: Cuviosul Ierarh Pahomie de la Gledin și Mărturisitorul Atanasie Todoran din Bichigiu*, „Revista ilustrată”, Serie nouă, anul III, nr.5-6, Bistrița, 2006, pp. 211-215.

- Drăgoi, Marius Dan, *Rituri, gesturi și practici funerare din zona Țibleșului* în „Studii și comunicări de etnologie” tomul XX , 2006, Sibiu, pp. 51-58.
- Drăgoi, Macarie, „Aspecte teologice și ecologice în cultura populară din comunitățile de la poalele Țibleșului” în vol. *Medicii și Biserica. Teologie și ecologie (V)*, coord. Mircea Gelu Buta, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2007, pp. 242-248.
- Drăgoi, Macarie, *Biserica, Regele și tradiția românească. Vizita Majestăților Lor pe Valea Țibleșului*, „Revista ilustrată”, Serie nouă, anul III, nr.5-6, Bistrița, 2006, pp.38-39.
- Drăgoi, Marius Dan, Credințe, reprezentări religioase și practici rituale în ciclul sărbătorilor de iarnă la Târlisua, „*Samus*”, VI, Dej, 2007, pp. 153-159.
- Drăgoi, Marius Dan, *Ritual și simbol în obiceiul agrar al cununii la seceriș în satul Spermezeu*, „*Samus*”, VI, Dej, 2007, pp. 190-212.
- Drăgoi, Macarie, „Șezătoarea, obicei socio-etnografic al satului tradițional din zona Țibleșului”, în vol. *Moșteniri culturale*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2009, pp. 156-179; o parte din studiu, sub titlul „Șezătoarea-fenomen etno-social activ în zona Țibleșului”, în vol. *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor. Studii și comunicări*, edit. Ion Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2007, pp. 367-371.
- Drăgoi, Macarie, *Mărturisitorul Atanasie Todoran din Bichigiu în conștiința și evlavia posterității*, „Renașterea”, an XVIII, nr.4, april. 2007, p. 6 .
- Drăgoi, Macarie, *Martirul Atanasie Todoran în mărturia unui document din epocă*, „Renașterea”, an XVIII, nr.11, nov. 2007, p. 6.
- Drăgoi, Macarie, *Colindători din Spermezeu la IPS Părinte Mitropolit Bartolomeu*, „Renașterea”, an XIX, nr.1, ian., Cluj-Napoca, 2008, p. 2.
- Drăgoi, Macarie, *Satul, tradiția și tinerele generații. Câteva reflecții*, în vol. *Paradoxul creștin și cartea tinereții*, coord. Pr. Ilie Trif, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2008, pp. 285-291; „Deisis”, nr. 16-17, Nürnberg, 2008-2009, pp. 79-83.
- Drăgoi, Macarie, *Conotații funerare în colindele românești din zona Țibleșului*, în *Romania Occidentalis-Romania Orientalis, volum omagial dedicat Prof. Univ. Dr. Ion Taloș*, edit. Alina Branda, Ion Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, pp. 363-370.
- Drăgoi, Macarie, „*Fata Pădurii- în mitologia românească din zona Văii Țibleșului*” în vol. *Eshatologie populară*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010, pp. 312-320.

Drăgoi, Macarie, *Imaginea Sfântului Vasile cel Mare în colinda românească*, în „Ortodoxia”, seria a II-a, anul I, nr 4, oct.-dec. 2009, pp. 11-29; *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei- X- In honorem Prof. Univ. Dr. Ion H. Ciubotaru*, Iași, 2010, pp. 527-538.

Drăgoi, Macarie, „Între coabitare și conflict. Raporturile interconfesionale din Transilvania în a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX”, în vol. *Mentori și discipoli - 85 de ani de la nașterea Profesorului Dumitru Pop (1927-2006)*, edit. Ion Cuceu și Maria Cuceu, Editura Mega, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2012, pp. 535-548.

Dumănescu, Luminița, Daniela Mârza, Marius Eppel, (ed.), *Intermarriage throughout History*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2014.

Dumitran, Ana, Enikő Hegedüs, Vasile Rus, *Fecioarele înlăcrimate ale Transilvaniei. Preliminarii la o istorie ilustrată a toleranței religioase*, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, 2011.

Edroiu, Nicolae, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

Eliade, M., *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1970.

Eretescu, Constantin, *Fata Pădurii și Omul Noptii. În compania ființelor supranaturale*, Editura Compania, București, 2007.

Falub, Valentin, Dumitru Știr, Beatrice Știr, *Ciceu-Poieni. Istorie și credință*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011.

Fauve-Chamoux, Antoinette, Ioan Bolovan, (coord.), *Families in Europe between the 19th and the 21st Centuries. From Traditional Model to Contemporary PACS*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.

Ferenczi, Ștefan, *Cercetări și rezultate noi pe lime-ul de nord al Daciei romane*, în „File de istorie”, vol.II, 1972, Bistrița, pp. 37-46.

Ferenczi, Ștefan, *Contribuții la cunoașterea limes-ului roman de la nordul Someșului Mare. Studiu preliminar, partea I-a*, în „Sargetia”, vol.X, Deva, 1973, pp. 79-102.

Ferenczi, G., Șt. Ferenczi, A. Baias, *Investigații noi pe limes-ul de nord și de nord-est al Daciei Porolissensis*, în „File de istorie”, vol. III, Bistrița, 1974, pp. 181-188.

Ferenczi, István, *Contribuții la cunoașterea limes-ului roman de la nordul Someșului Mare, partea a II-a*, în „File de istorie”, vol.V, Bistrița, 1976, pp. 107-132.

Filip, V., Vasile, Menuț Maximilian, *Cultura tradițională imaterială românească din județul Bistrița-Năsăud. Riturile de trecere*, vol. I, Eikon, Cluj-Napoca, 2012.

Florescu, Florea, *Ceremonia agrară a cununii în Munții Apuseni*, în „Sociologie Românească”, IV (1939-1942), nr.4-6, pp. 283-286.

Florian, Al. George, *A Felső Nagy-Szamos völgyének roman nyelvjárása [Graiul românesc din valea superioară a Someșului Mare]*, Budapest, 1914.

Gaiu, Corneliu, Radu Zăgreanu, *Inscripții și piese sculpturale din castrul roman de la Ilișua*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2012.

Georgescu, Dan Corneliu, *Semnale de buciom. Tipologie muzicală și corpus de melodii*. Editura Muzicală, București, 1987.

Genep, Van Arnold, *Riturile de trecere*, trad. Lucia Berdan și Nora Vasilescu, Studiu introductiv de Nicolae Constantinescu. Postfață de Lucia Berdan, Editura Polirom, Iași, 1996.

Gherman, Traian, în „Comoara Satelor”, IV (1926), nr.5-6, pp. 69-72.

Gherman, Traian, *Purtatul cununii*, în „Marisia”, Târgu Mureș, X (1980), pp. 631-666.

Ghinoiu, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999.

Ghinoiu, Ion, (coord.), *Sărbători și obiceiuri, Transilvania*, vol. III, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Ghinoiu, Ion, Alina Ioana Ciobănel, Paul Drogeanu, *Habitatul. Transilvania*, vol. III, Editura Etnologică, București, 2011.

Göllner, Carl, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764-1851*, Editura Militară, București, 1973.

Gyémánt, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

Gyémánt, Ladislau, *Evreii din Transilvania în epoca emancipării/The Jews of Transylvania in the Age of Emancipation 1790-1867*, București, 2000.

Hager, Julius, *Deportarea șvabilor sătmăreni în URSS*, în „Analele Sighet”, 1995, 2, pp. 426-428.

Heppner, Harald, „Evoluție socială și mentalități colective (cazul românilor în perioada iluministă)”, în vol. *Contribuții la istoria României și a românilor*, traducere din limba germană de Rudolf Gräf, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.

- Heppner, Harald, „Despre integrarea străinilor: Habsburgii și românii în secolul al XVIII-lea”, în vol. *Contribuții la istoria României și a românilor*, traducere din limba germană de Rudolf Gräf, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
- Herodot, *Istoriei*, cartea a IV-a, trad. Felicia Ștef, Editura Teora, București, 1999.
- Herseni, Traian, *Forme străvechi de cultură poporană. Studii de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
- Hitchins, Keith, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995.
- Holban, Maria, (red.), *Călători străini despre țările române*, Editura Științifică, București, vol. IV, 1972, vol. V, 1973.
- Hosu, Ofelia, *Epidemii și mentalități. Holera în Transilvania secolului al XIX-lea*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2013.
- Ionică, Ion, *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, 1943.
- Iorga, N., *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, vol. II, Editura Minerva, București, 1977.
- Ispas, Sabina, *Siminoc și busuioc: basme românești*, Editura Etnologică, București, 2005.
- Iștoc, Lucia, Elena Hlinca Drăgan, *Tipuri melodice ale cântecului de cunună la seceriș*, în „Anuarul Arhivei de Folclor” XII – XIV (1991 – 1993), 1993, pp. 379 – 404.
- Iștoc, Lucia, Elena Hlinca Drăgan, *Cântecul ceremonial al cununii de la seceriș*, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Cluj, Cluj-Napoca, 2010.
- Kahane, M., L. Georgescu, *Repertoriul de șezătoare- specie ceremonială distinctă*, în „Revista de etnografie și folclor”, XIII, 1968, nr.4, pp. 317-330.
- Kádár, József, *Szolnok-Doboka Vármegye monographiája*, vol.VI, Dees, 1903.
- Kligman, Gail, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, ediția a II-a, trad. Mircea Boari, Runa Petringeanu, Georgiana Farnoaga, West Paul Barbu, Polirom, Iași, 2005.
- Lajos, Má dai, *Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban 1872–1873*, Budapest, 1983.
- Livi-Bacci, Massimo, *A Concise History of World Population*, Cambridge, 1992.

Lumperdean, Ioan, „Contribuții la biografia lui Ioan Para”, în vol. *Cultură și societate în epoca modernă. Politică, naționalitate, cultură*, îngrijit de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990.

Maior, Liviu, *Transilvania și Războiul pentru Independență (1877-1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.

Maior, Liviu, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

Maior, Liviu, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, Editura Enciclopedică, București, 1998.

Maior, Liviu, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, București, 2004.

Manuilă, Sabin, Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II*, Center for Romanian Studies, Iași, 1994.

Marinescu, George, Al. Retegan, *Descoperiri arheologice pe teritoriul comunei Căianu-Mic, județul Bistrița-Năsăud*, în „File de istorie”, Bistrița, 1974, 443-449.

Marinescu, George, Al. Retegan, *Depozitul de bronzuri de la Agrieș (com. Târlișua, jud. Bistrița-Năsăud) și unele probleme ale bronzului târziu în Transilvania nord-estică*, în „Apulum”, 1979, Alba Iulia, pp. 91-101.

Marinescu, George, Al. Retegan, *Două noi spade de bronz descoperite în Transilvania [în localitățile Spermezeu și Dobricel]*, în „Apulum”, Alba Iulia, 1983, pp. 57-61.

Marinescu, George, Al. Retegan, *Descoperiri arheologice în jud. Bistrița-Năsăud*, în „Marisia”, XIII-XIV, 1984, Târgu-Mureș, pp. 24-28.

Mândrescu, Gheorghe, „Biserici de lemn din Țara Năsăudului și din ținutul Bistriței”, în vol. *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, coord. Marius Porumb, Onisie Moraru, Ioan Baci, editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1982.

Medan, Virgil, *Folclorul copiilor*, Inspectoratul școlar județean, Cluj-Napoca, 1980.

Mizgan, Ioan Alexandru, *Ofensiva uniatismului în Țara Năsăudului în secolul a XVIII-lea. Martiriul lui Tănase Todoran*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008.

Moldovan, Florentin, Marcela Moldovan, *Perișor – repere monografice*, vol. I, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011.

- Moldovan, Florentin, Marcela Moldovan, *Perişor repere monografice*, vol. II, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011.
- Moldoveanu, Elisabeta Nestor, *Cântece de seceriş ale poporului român. Tipologie muzicală și literară*, Editura Academiei Române, București, 2000.
- Moldovan, Viorel, *Căianu Mic, locuri, oameni, ocupații, personalități și folclor*, Editura Mesagerul, Bistrița, 2006.
- Morar, Adriana, Gheorghe Mândrescu, „Arhitectura de zid religioasă din secolele XVIII-XIX”, în vol. *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, coord. Marius Porumb, Onisie Moraru, Ioan Baci, editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1982.
- Morar, Adriana, „Monumente de artă religioasă din secolul XX”, în vol. *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, coord. Marius Porumb, Onisie Moraru, Ioan Baci, editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1982.
- Moraru, Alexandru, „Mitropolitul Andrei Șaguna – exponent al spiritualității românești din Transilvania”, în *In memoriam: Mitropolitul Andrei Șaguna 1873-2003*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003, Cluj-Napoca, pp. 154-162.
- Moraru, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, tom I, București, 2006.
- Moraru, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Dialog teologic și ecumenic*, vol. III, tom. II, București, 2006.
- Moraru, Alexandru, „Participarea clerului român din Transilvania la evenimentele din 1848 și 1918”, în *Studii Teologice*, XXXIX (1987), nr. 1, pp. 108-114.
- Mureșan, Cornelia, *Evoluția demografică a României (1870-2030)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.
- Murgoci, Agnes, Helen Beveridge Murgoci, *Pagini engleze despre folclorul românesc*, publicate de Virgiliu Florea, Editura „Viitorul Românesc”, 2005.
- Mușlea, Ion, *Arhiva de Folklor a Academiei Române. Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare 1930-1948. Prefață Ion Cuceu; ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu.*
- Mușlea, Ion, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în „Anuarul Arhivei de Folklor” I (1932), pp. 117-237.

Mușlea, Ion, *Importanța materialului folcloric din răspunsurile la Chestionarul Hasdeu și problema valorificării lui*. Comunicare ținută la Secția de limbă, literatură și artă a Academiei Române, în decembrie 1959. Publicată de Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la Chestionarele lui B.P. Hasdeu*, Editura Minerva, București, 1970, pp. 71-81.

Mușlea, Ion, *Bibliografia folclorului românesc 1930-1935*. Ediție îngrijită de Jordan Datcu, Editura Saeculum I.O., București, 2003.

Mușlea, Ion, *Cercetări etnologice zonale*. Ediție îngrijită de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2004.

Mușlea, Ion, Dumitru Pop, Ion Taloș (coord.), *Valea Gurghiului. Monografie etnologică*, Ediție îngrijită de Ion Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2008.

Neamțu, Gelu, *Revoluția românilor din Transilvania, 1848-1849*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1996.

Onișor, Victor, *Doine și strigături din Ardeal. Culese și publicate întocmai cum le zice poporul*, Partea I, Iași, Editura Librăriei Școalelor, Frații Șaraga [1894].

Onofreiu, Adrian, *Districtul Năsăudului între 1861-1876*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2008.

Oțetea, Andrei, (ed.), *Istoria poporului român*, Editura Științifică, București, 1970.

Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1972.

Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.

Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

Pavelescu, Gheorghe, *Valea Sebeșului*. Monografie etno[grafico]-folclorică I-II [Alba Iulia], Reîntregirea, 2008.

Pavelescu, Gheorghe, *Pasărea suflet*, Alba Iulia, 2008.

Păcurariu, Mircea, *100 de ani de la reînființarea Mitropoliei Ardealului*, în „Mitropolia Ardealului”, an IX, nr. 11-12, 1964, pp. 814-840.

Păcurariu, Mircea, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului, 1867-1918*, Sibiu, 1986.

Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992.

Pădurean, Augustin, *Târlișua*, monografie, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2008.

Pădurean, Augustin, Alexandru Retegan, *Căianu Mic în obiectivul cercetării – antologie* –, Editura Charmides, Bistrița, 2006.

- Petrovici, Emil, *Cercetări etnologice și dialectologice în Transilvania și Banat*. Ediție îngrijită de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2012.
- Plămădeală, Antonie, *Andrei Șaguna - mare și rar bărbat al națiunii române*, în „Revista Teologică”, an III, nr. 2, 1993, pp. 25-28.
- Pop, Ioan-Aurel, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
- Pop, Ioan-Aurel, *Din mâinile valahilor schismatici. Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, Editura Litera, București – Chișinău, 2011.
- Pop, Ioan, *Istoria regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 1999.
- Pop, P. Grigor, *Structura pe sexe a populației regiunii de Nord-Vest a României*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Seria Geographia, 2002, 47, nr. 2, pp. 51-58.
- Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Institutul de Cercetari Etnologice și Dialectologice, București, 1976.
- Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, ediție revăzută, Editura Univers, București, 1999.
- Pop, Dumitru, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
- Porumb, Marius, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998.
- Prahase, Mircea, Gavrilă Rus, *Zagra – o monografie posibilă*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca;
- Prodan, David, *Răscoala lui Horea*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- Prodan, David, *Problema iobăgiei în Transilvania, 1700-1848*, Editura Enciclopedică, București, 1989.
- Prodan, David, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, vol. II.
- Prodan, David, *Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII și XVIII*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, IV, 1961.
- Rebreanu, Liviu, *Jurnal I*, 1984, text ales și stabilit de Puia Florica Rebreanu, note și comentarii de Nicolae Gheran, Editura Minerva, București, 1984.

- Rebreanu, Liviu, *Jurnal II*, text ales și stabilit de Puia Florica Rebreanu, note și comentarii de Nicolae Gheran, Editura Minerva, București, 1984.
- Rebreanu, Puia Florica, *Pământul bătătorit de părintele meu*, Editura Sport-Turism, București, 1980.
- Retegan, Alexandru, *Căianu Mic – un sat expansiv* –, Editura Charmides, Bistrița, 2006.
- Retegan, Simion, *Clerul rural românesc din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea: modalități de instituire*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXXI, 1992, pp. 103-120.
- Retegan, Simion, *Aspecte ale biconfesionalității românilor din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1850-1867)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, 35, 1996, pp. 178-183.
- Retegan, Simion, *Satele născădene la mijlocul secolului al XIX-lea: mărturii documentare*, Accent, Bistrița, 2002.
- Retegan, Simion, (coord.), *Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918*, vol. III (30 iulie 1859 – 26 februarie 1861), Editura Academiei Române, București, 2006.
- Rodilă, Tănase, *Satul Breaza. O istorie demnă și milenară*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010.
- Sighiarteu, Eliseu, *Monografia comunei Agrieș*, Dej, 1926.
- Snagov, Ioan Dumitru, *Monumenta Romaniae Vaticana*, ediția a II-a, Regia Autonomă „Monitorul oficial”, București, 1996.
- Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, Editura Academiei RPR, București, 1968.
- Stăniloae, Dumitru, *La începutul Ortodoxiei din Transilvania a fost Șaguna*, în „Revista Teologică”, an III, nr. 2, 1993, pp. 32-39.
- Szász, Zoltán, *Inter-Ethnic Relations in the Hungarian Half of the Austro-Hungarian Empire*, în „Nationalities Papers”, vol. 24, no. 3, 1996.
- Șandru, Dumitru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Șerdan-Orga, Dana, *Politica matrimonială în lumea satului românesc reflectată în folclor*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, 2004, pp. 65-86.
- Șimon, Ioan, *Târlișua*, monografie folclorică, Editura Risoprint, Cluj-Napoca 2012.

- Șotropa, Valeriu, *Districtul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.
- Ștefănuță, Petre, *Folklor din județul Lăpușna* în „Anuarul Arhivei de Folklor” II (1933), pp. 89-180.
- Ștefănuță, Petre, *Cercetări folklorice în Valea Nistrului de Jos*, în „Anuarul Arhivei de Folklor” III (1935), pp. 31-226.
- Ștefănuță, V. Petre, *Folklor și tradiții populare*, I-II, ediție îngrijită de Grigore Botezatu și Andrei Hâncu, Editura Știința, Chișinău, 1990.
- Taloș, Ion, *Obiceiuri privitoare la seceriș. Din materialele Arhivei de Folklor Cluj*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, pe anii 1968-1970, pp. 261-278.
- Taloș, Ion, *Miorițe în Transilvania*, în „Anuarul de Folklor”, II, 1981, pp. 95-134.
- Taloș, Ion, *Miorița și vechile rituri funerare la români*, în „Anuarul de Folklor”, III-IV, 1982-1983, pp. 15-35.
- Trebici, Vladimir, *Excerpta et selecta*, Editura Enciclopedică, București, 1996.
- Țarcă, Mihai, *Demografie*, Editura Economică, București, 1997.
- Vanca, Dumitru, *Pomul în simbologia funerară creștină din Transilvania*, în „Discobolul. Revistă de cultură”, nr. 100-102, aprilie-iunie 2006, pp. 251-257.
- Vâlsan, G., *Studii antropogeografice, etnografice și geopolitice*. Editate de Ion Cuceu. Prefață de Andrei Marga. Postfață de Ion Cuceu. Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2001.

